

מבט על, גיליון 947, 29 ביוני 2017

המדינה האסלאמית מפסידה, הסלפיה-ג'יהאדיה הרוויחה

יורם שוייצר

בשנה השלישית לייסודה של 'המדינה האסלאמית' היא סופגת תבוסות צבאיות גוברות ומצויה בנסיגה רצופה. עם זאת, היא צפויה להמשיך ולעמוד במרכז הדיון הציבורי הבינלאומי הקשור במאבק נגד הטרור הגלובאלי, גם בשנתה הרביעית. ל'מדינה האסלאמית' עדיין נוכחות צבאית ניכרת והשפעה אידאולוגית באזורים שונים במזרח התיכון ומעבר לו, ובידיה אף יכולת לחזור לחלק מהמקומות שמהם גורשו לוחמיה. במלאת שלוש שנים להכרזה על 'המדינה האסלאמית', ניתן אם כן לקבוע כי ההימור של בגדאדי בהכרזתו על כוונתו להקים אימפריה אסלאמית כשל, אולם השפעתו של זרם הסלפיה-ג'יהאדיה בזירת המזרח התיכון ובאזורי עולם אחרים התרחבה.

בשנה השלישית לייסודה של 'המדינה האסלאמית' היא סופגת תבוסות צבאיות גוברות ומצויה בנסיגה רצופה. עם זאת, היא צפויה להמשיך ולעמוד במרכז הדיון הציבורי הבינלאומי הקשור במאבק נגד הטרור הגלובאלי, גם בשנתה הרביעית. פיצוץ מסגד א-נורי במוסול שבו בשנת 2014 נשא הח'ליף החדש, אבו בכר אל-בגדאדי, את דרשת ההכתרה ההיסטורית שלו בידי לוחמי דאע'יש, מבטא היטב את מצבה הקשה של 'המדינה האסלאמית' ובה בעת הוא הצהרת כוונה לגבות מחיר יקר ולזרוע הרס ומוות במהלך קריסתה. התהליך בעיצומו ומשכו אינו ידוע, שכן ל'מדינה האסלאמית' עדיין נוכחות צבאית ניכרת והשפעה אידאולוגית באזורים שונים במזרח התיכון ומעבר לו, ובידיה אף יכולת לחזור לחלק מהמקומות שמהם גורשו לוחמיה. וכך, במלאת שלוש שנים להכרזה על הקמת 'המדינה האסלאמית', ניתן לקבוע כי ההימור של בגדאדי בהכרזתו על כוונתו להקים אימפריה אסלאמית כשל, אולם השפעתו של זרם הסלפיה-ג'יהאדיה בזירת המזרח התיכון ובאזורי עולם אחרים התרחבה.

למרות כישלון היומרה להקמת אימפריה אסלאמית חדשה, הצליחה 'המדינה האסלאמית' להזרים במהלך השנים האחרונות דם חדש לעורקי תנועת הסלפיה-ג'יהאדיה, לאחר שנדמה היה כי איום הטרור מצידה חלף, או למצער פחת. עם פרוץ אירועי 'האביב הערבי', במלאות עשור למתקפת ה-11 בספטמבר 2001, וכן בעקבות חיסולם של בן לאדן ורבים ממנהיגי אל-קאעדה ושותפיו, נראה היה לרבים, ובכללם מנהיגי מדינות במערב, כי הזרם הסלפי-ג'יהאדיסטי, שהונהג בידי אל-קאעדה, ספג מכה אנושה ונמצא בנסיגה אסטרטגית. אולם, הופעתה של 'המדינה האסלאמית' הפיחה רוח לוחמנית חדשה בקרב צעירים מוסלמים רבים. הבסיס להכרזת בגדאדי על הקמת 'המדינה האסלאמית' שיקף את אמונתו כי הנסיבות הגיאוגרפיות, שזעזעו את המזרח התיכון, מאפשרות לממש את חזון הקמתה מחדש של ח'ליפות אסלאמית.

מנהיגי 'המדינה האסלאמית' בחרו לבסס את 'המדינה האסלאמית' על טרור בוטה, פומבי ורחב היקף, תוך קריאת תגר על ערכים ונורמות אוניברסאליים ונגד מתנגדיהם הרבים מקרב מנהיגי המדינות הערביות והמוסלמיות, המדינות המערביות ואפילו נגד שותפיהם מהעבר מאל-קאעדה ובעלי בריתם מזרם הסלפיה-ג'יהאדיה. מעשי הזוועה שביצעה 'המדינה האסלאמית', ובהם הרג המוני, עריפות ראשים וטיהורים אתניים של מיעוטים, אשר הועלו לרשתות החברתיות כחלק מפעילות התעמולה הנרחבת שלה, יצרו עבור אל-קאעדה ובעלי בריתו מסך עשן, שבחסותו גייסו פעילים רבים חדשים לשורותיהם ואף הרחיבו את פעילותם בזירות חדשות.

התגייסות קואליציה בינלאומית למלחמה נגד ישות הטרור שהקים בגדאדי הובילה למצבה כיום, כאשר היא איבדה חלק ניכר מהשטחים שכבשה בתחילת דרכה, רבים ממנהיגי הבכירים חוסלו ובכלל זה, כנראה באחרונה, בגדאדי עצמו. בין אם תתאמתנה טענותיה של רוסיה כי מטוסיה הרגו את בגדאדי ובין אם הצליח לשרוד, ברור כי גורלו נחרץ. אולם, גם בלי הח'ליף בגדאדי כולל מחנה הסלפיה-ג'יהאדיה הרחב את אנשי 'המדינה האסלאמית' במזרח התיכון, ובנוסף את פעילי ארגוני הטרור שקבלו את חסותה, הפועלים באפריקה, במגרב, בדרום ובמרכז אסיה ובדרום מזרח אסיה. לצידם אנשי אל-קאעדה ושותפיו. כל אלה יצאו בשלב זה נשכרים, משום שהתעצמו מספרית וחזקו את אחיזתם בשטחים גאוגרפיים נרחבים באזורים שונים בעולם. התעצמות זו התרחשה על רקע התערעור משטרים והחלשות הלגיטימיות של מנהיגי מדינות לאום והקושי שלהם לממש משילות במדינותיהם.

'המדינה האסלאמית', שפעלה בשם האידאולוגיה הסלפית-ג'יהאדיסטית, הצליחה לפלס דרכה לליבם של מוסלמים רבים אף יותר מאלו שהצטרפו בעבר לשורות אל-קאעדה. התפתחות זו בלטה לא רק במדינות המוסלמיות, אלא גם במערב בכלל ובאירופה בפרט. כך מוצאות עצמן מדינות באירופה ניצבות בשנים האחרונות במערכה אינטנסיבית נגד טרור מבית, המופעל בשם תפיסת עולם המזוהה בעיקר עם 'המדינה האסלאמית', המפעילה טרור ומהווה מקור השראה לטרור המבוצע בשמה, במספר ערוצים: הראשון - יזום, מנוהל ומבוצע בידי שליחיה של 'המדינה האסלאמית'; השני - מנוהל מרחוק בידי פעילים אירופאים, שהיגרו אליה והצטרפו לשורותיה, והם מעודדים מתנדבים מקומיים באירופה ומפעילים אותם לבצע טרור בשמה; השלישי - מבוצע בידי אלה המתגוררים באירופה, שמעולם לא הגרו ל'מדינה האסלאמית' או הצטרפו לשורותיה, אך פועלים בהשראתה תוך שיוך פעילות הטרור שהם מבצעים אליה מתוך הזדהות אתה.

מערכת טרור זו מתבססת על מאות רבות של מוסלמים ומתאסלמים בעלי אזרחות אירופאית, והיא צפויה להימשך גם בשנים הבאות. הצלחתה או אי-הצלחתה, שיקבעו במידה רבה את יכולת 'המדינה האסלאמית' להישאר נוכחת בתודעת הציבור במערב, תלויות בעיקר ביכולתם של שרותי המודיעין והביטחון במדינות השונות באירופה לסכל את מעשי הטרור ובשיתוף הפעולה ביניהם ובין בעלי בריתם שמחוץ ליבשת.

למרות העימות האישי והבינ-ארגוני המר בין 'המדינה האסלאמית' ושותפיה לבין אל-קאעדה ושותפיו, וכן המחלוקות אשר לאסטרטגית הפעולה הנכונה למימוש החזון המשותף להקים את הח'ליפות האסלאמית, שבא לידי ביטוי במלל ארסי הדדי ולעיתים גם בהתנגשויות אלימות בין הצדדים, עדיין רב המשותף לעומת המפריד ביניהם. יתר על כן, סביר כי ככל שהלחץ הבינלאומי על 'המדינה האסלאמית' ואל-קאעדה יגבר, כן יעלה הסיכוי להתקרבות ביניהם. מותם של מנהיגי

'המדינה האסלאמית' ובראשם הח'ליף בגדאדי - אשר גם כאשר ימצא לו מחליף בהנהגה, הוא לא יוכל ליטול את הסמכות הרוחנית כח'ליף – מעלה אפשרות לשילוב כוחות בין הארגונים השונים הנמנים על מחנה הסלפיה-ג'האדיה. כך, למרות שאיחוד פורמלי מחדש בין 'המדינה האסלאמית' – דאע'יש לבין אל-קאעדה אינו נראה ריאלי, שיתופי פעולה מקומיים בין קבוצות ורשתות טרור אד הוק, ויותר מכך, תנועת פעילים בין ובתוך הקבוצות השונות המזדהות עם האידאולוגיה הזו, צפויים בהחלט.

לנוכח ההתפתחויות הללו, האתגר שניצב בפני מדינות הקואליציה הבינלאומית שהתלכדו כדי למנוע את מימוש חזונה של 'המדינה האסלאמית' ולהביסה נותר בעינו. אמנם, שלב בלימתה ופירוק רצף השליטה הטריטוריאלית שהשיגה בתחילת דרכה ועיקור משילותה נמצא במצב מתקדם, אך ההכרח למנוע את התחזקותה מחדש ולהחליש את כלל המחנה הסלפי-ג'האדיסטי נותר בעל חשיבות עליונה. ולכן על הקואליציה הבינלאומית נגד הטרור לחתור למימוש היעדים הבאים:

א. עקירתה המלאה של 'המדינה האסלאמית' מבסיסה בעיראק, במוסול ובמערב המדינה, ובסוריה, בעיקר בדיר א-זור ובא-רקח. חיוני גם לדבוק בתנופה לסילוקה בלוב ובאזורים אחרים שבהם היא נוכחת, ובנוסף לגדוע את הקשרים בינה לבין ארגוני טרור מקומיים מחוץ למזרח התיכון.

ב. מניעת התבססות מחדש של אנשי 'המדינה האסלאמית' במקומות שמהם סולקו.

ג. חיזוק גורמים מקומיים וסיוע להם לשקם את ההרס והנזקים ברכוש ובנפש שהותירו מאחוריהם אנשי 'המדינה האסלאמית'.

ד. המשך תנופת המאבק גם נגד אל-קאעדה ושותפיו, אשר התחזקו בשנים האחרונות ושואפים לקלוט לשורותיהם את פעילי 'המדינה האסלאמית' ששרדו ומחפשים מסגרת ארגונית אלטרנטיבית, כדי להמשיך בג'האד אליהם.

ה. בלימת פעולות טרור מתוכננות במערב, שמטרתן, לצד הטלת אימה על הציבור, ערעור היציבות השלטונית וגרימת חיכוך בין האזרחים לבין הקהילות המוסלמיות, וגם לייצור תקווה בקרב תומכי הסלפיה-ג'האדיה כי יש תוחלת לדרכם ולשאפויותיהם להחייאת הח'ליפות האסלאמית. חשיבות מיוחדת נודעת לצורך למנוע פיגועי טרור קטסטרופליים, אשר עלולים לגרור את מדינות המערב לתגובה צבאית נרחבת נגד מבצעייהם ותומכיהם של הפיגועים. תגובה כזו עלולה לשחק לידי מחוללי הטרור, משום שתצדיק טענות כי המערב מתנכל בכוונה לאסלאם.

כדי לסייע בקידום יעדים אלה יש להשקיע מאמצים כלכליים, מדיניים ודיפלומטים במדינות השותפות למערכה נגד הטרור, המתמודדות עם הזרם הג'האדיסטי, ולחזק את נכונותם של מנהיגים להעדיף מדיניות שיתופית-מכילה על פני מדיניות המדירה זרמים שונים בחברותיהם. מדיניות כזו עשויה לסייע בצמצום הנעתם של צעירים לשימוש באלימות ובצמצום האפשרות לניצולם בידי גורמים חיצוניים, המבקשים ללבות פעילות טרור ולערער יציבות.

המזרח התיכון מהווה בשנים האחרונות זירה מרכזית להתגוששות בין המעצמות הגלובאליות והאזוריות, החותרות להגביר את השפעתן באזור. גם המערכה נגד 'המדינה האסלאמית' בפרט ונגד הטרור בכלל שהן מנהלות, היא חלק מהתחרות ביניהן ומתבצעת בין היתר במסגרת מאמצייהן

לקדם אינטרסים פרטיקולאריים שלהן. אולם, למרות שנראה שסכנת התפשטותה של 'המדינה האסלאמית' חלפה, אין להרפות מהמאמץ המשותף נגדה. עלייתה של 'המדינה האסלאמית' בשם הזרם הסלפי-ג'האדיסטי חשפה שוב את הסכנה הגלומה באידיאולוגיה המנחה אותו. כדי למנוע את התחזקותו של זרם זה, שכוחותיו פרושים ברחבי העולם, ולהימנע מטעות הרת אסון, כפי שאירע בעבר במערכה נגד אל-קאעדה, ושותפיו, שנראה היה שהשלימה את יעדיה, נדרשת הבנה מפוכחת את כוונתם של פעילי הזרם הסלפי-ג'האדיסטי להשקות זמנית את רעיון הח'ליפות ולהמירו בהקמתן ובביסוסן של אמירויות בשטחים שבהם, לצד בעיות משילות מדינתית, קיימת נוכחות שלהם. לכן, לצד מערכה צבאית ממוקדת נגד ארגונים, רשתות ופעילים השותפים לזרם הרעיוני הזה, יש לפעול נגדם בשיתוף פעולה בינלאומי הדוק גם בהיבטים מדיניים, כלכליים, דיפלומטיים, משפטיים וחינוכיים, כדי למנוע צמיחה מחדש והתרחבות של איום הטרור מצדם בעתיד.